

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

РУМ'ЯНЦЕВА-КОЗОВНИК Антоніна Володимирівна - ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

Рассматривается проблема социального сиротства, обусловленная выездом работоспособного населения Украины на заработки за границу, анализируется сущность и причины социального сиротства, освещаются проблемы, с которыми сталкиваются дети трудовых мигрантов и поиск возможных путей их уменьшения со стороны органов внутренних дел Украины.

Ключові слова: соціальне сирітство, трудова міграція (заробітчання), діти трудових мігрантів, органи внутрішніх справ, кримінальна міліція у справах дітей.

Останнім часом в Україні, а особливо в її західних регіонах, набули значного поширення проблеми, пов'язані із трудовою міграцією. У зв'язку із безробіттям українці масово виїжджають за кордон, покидаючи своїх батьків, сім'ї і дітей.

Основними чинниками, що спонукають людей до трудової міграції, є несприятлива економічна ситуація в Україні, політична нестабільність, нестача робочих місць на ринку праці, низька мотивація легальної зайнятості і, як результат, проблема з адекватно оплачуваною роботою, низький рівень охорони здоров'я, географічні особливості прикордонних територій та інші. Наслідком цього є високий рівень безробіття за окремими регіонами держави, незбалансована структура спеціальностей на вітчизняному ринку праці та зростання трудової міграції.

Трудова міграція українців є однією з найактуальніших соціальних та економічних

проблем в Україні. Мільйони українців, які виїжджають працювати за кордон, – це виклик для держави, загроза національній безпеці, загроза для генофонду нації [2, с.74]. Однією з основних проблем, пов'язаних із трудовою міграцією, є розрив родинних стосунків, у результаті чого діти залишаються сиротами й напівсиротами: батьки є – і водночас вони відсутні. Із виїздом батьків за кордон змінюється соціальне оточення дитини, звички та цінності. Такі діти потребують особливої уваги й допомоги [4]. Незалежно від того, у якому віці дитину покидають батьки, це, безумовно, позначається на її сприйнятті світу і психологічному здоров'ї. А таких дітей у нашій країні тисячі. Такі діти залишаються без батьківської турботи, догляду, виховання, стикаються із цілим рядом проблем.

Треба відзначити, що дитина, батьки якої виїхали працювати за кордон, розлучившись із сім'єю, починає шукати ідеал, авторитет, референтну групу, самостійно виконувати функції батьків (заробляти гроші, красти, просити, доглядати за собою). Для такої дитини характерні проблеми у міжособистісних стосунках, стресові стани, підвищений рівень тривожності, замкнутість, нерішучість, недовіра до оточуючих, неадекватна самооцінка, зниження успішності у школі і навіть схильність до девіантної поведінки [5, с.354].

Зараз більшість таких дітей залишаються під опікою родичів. Найчастіше це бабусі та дідусь. Часто родичі чи опікуни не мають часу або ж належного бажання приділяти достатню увагу дітям трудових мігрантів. Тоді

малолітні діти, які відчувають сум, занепокоєння, розчарування, відчуженість і навіть гнів, починають шукати розраду у вуличному способі життя, в непристойних розвагах, в алкоголі чи наркотиках, проявляють агресію до опікунів чи самих батьків.

Саме чинник недостатньої уваги батьків часто стає головною причиною девіантної поведінки дітей. Адже якщо дитина розуміє, що її доля небайдужа дорослим, якщо вона відчуває, що комусь потрібна, для неї значно зменшується ризик потрапити у неблагополучну компанію, і, як наслідок, стати жертвою непорядних людей, що її оточують.

Тому такі явища як трудова міграція так і соціальне сирітство не можуть бути байдужими суспільству та державі взагалі і, зокрема, правоохоронним органам.

Проблема соціального сирітства відображена у педагогічних, психологічних, юридичних та філософських працях, які стосуються: визначення самого терміна «соціальне сирітство» та пов'язаних з ним явищ (О. Панова, І.Пінчук, С. Толстоухова, Є. Холостова, С. Чернета); причин зростання соціального сирітства та соціальних наслідків позбавлення дітей батьківської опіки (С. Воскобойнікової, Б. Кобзаря, А. Ліханова, Н. Міщенко, А. Нечаєвої, Є.Рибінського, В. Яковенка); розкриття соціально-педагогічних питань соціального сирітства (І. Беха, А. Волинець, Н. Комарової, І. Іванової, А.Капської, М. Лукашевича, І. Миговича, В. Оржеховської та ін.). Окремі автори вивчають проблему та стан дітей трудових мігрантів в Україні (Ю. Галустян, Т.Дорошок, Т. Кірик, К. Левченко, В. Пігіда, І. Трубавіна, І. Шваб). Особливості здійснення соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми, батьки яких виїхали працювати за кордон, розглядаються у роботах В. Андрєєнкової, Т.Веретено, Т. Дорошок, М.Євсюкової, І. Зверєвої, В. Пігіди. Однак, незважаючи на наполегливі спроби цих дослідників розв'язати проблеми дітей трудових мігрантів, це питання сьогодні залишається відкритим і мало вивченим[1]. До того ж до сьогоденного часу не було спеціального дослідження, присвяченого питанням протидії соціальному сирітству з боку органів внутрішніх справ.

Тому метою даної статті є висвітлення типових проблем, з якими стикаються діти

трудовах мігрантів, з'ясування основних причин їх виникнення та пошук можливих шляхів протидії з боку органів внутрішніх справ України.

Несподіваною для суспільства була публікація в газеті «Комсомольская правда» під назвою: «Подросток попросил суд лишить его мать родительских прав». У статті розповідалося про безпрецедентний випадок, що стався у м. Івано-Франківську: юнак, досягнувши 16 років, відмовився від власної матері, позбавивши її у судовому порядку батьківських прав. Виявилось, що мати залишила сина ще у 2000 році, коли йому було всього 4 роки, виїхавши на заробітки в Італію, взагалі про нього забула. І ось тепер син в такий несподіваний спосіб вирішив нагадати матері про своє існування [3]. І це не перший, і не єдиний подібний випадок у нашій країні. В Україні вступає у життя покоління покинутих дітей, батьки яких свого часу виїхали на заробітки за кордон. Вони стикаються з багатьма проблемами, про які не можна мовчати, про які треба говорити у повний голос, і які повинні хвилювати не тільки соціальні, але й правоохоронні служби [1].

Кількість дітей трудових мігрантів в Україні не встановлено, оскільки реальної статистики стосовно наших заробітчани не веде ні держава, ні громадські організації. Єдиним джерелом офіційної інформації можуть слугувати хіба що обласні управління освіти, але й там повних і достовірних даних не знайти - не всі діти розповідають про своїх батьків, як і те, що не всі вони ходять до школи. Як і діти вулиць, так і діти трудових мігрантів - це, по суті, соціальна міна сповільненої дії.

За неофіційними підрахунками, діти трудових мігрантів становлять близько третини всіх дітей окремих районів Закарпаття, напр., Іршавського, Тячівського, Хустського та ін. (не враховуючи тих, хто вийшов з підліткового віку). Це діти, які вирости переважно в матеріальному достатку, але без уваги мами чи батька або й обох батьків одночасно. За даними правоохоронних органів, батьки кожного десятого з неповнолітніх, які стоять на обліку у відділах кримінальної міліції у справах дітей, перебувають за кордоном. Очевидно, що такі діти стають на злочинний шлях внаслідок недостатності батьківської уваги та виховання[6].

Із від'їздом батьків на заробітки за кордон змінюється соціальне оточення дитини, звички та цінності: стає більш важливим модний одяг, можливість та вміння «красиво» жити, поїздки дитини за кордон. Щодо успішності навчання, то цьому показнику майже не приділяється увага. Тому не дивно, що з від'їздом батьків на заробітки у багатьох учнів значно погіршується успішність навчання.

Діти, батьки яких виїхали на роботу за кордон, можуть зазнавати жорстокого поводження з боку оточуючих. Переважно знущання та лупцювання діти зазнають від однолітків, однокласників або старшокласників, інколи – від найближчих родичів (бабусі, тітки, батька) чи від того, з ким залишилась дитина (вітчима, мачухи, знайомих, приятелів, сусідів)[2, с.75].

Діти трудових мігрантів мають ті ж самі проблеми, що і їхні однолітки: соціалізація особистості, труднощі з навчанням, побудова взаємин з протилежною статтю тощо. Але через відсутність батьків у них виникають додаткові складнощі: переживання за батьків, неспокій, самотність, страх, прагнення самоствердитися [7, с.88]. Питання, які вирішує звичайна дитина в сім'ї через поради батьків, діти трудових мігрантів не завжди можуть розв'язати в своєму соціальному оточенні, а до педагогічних працівників навчальних закладів, де вчать діти, – не звертаються, оскільки вони не бачать у педагогічних працівниках осіб, які здатні їм допомогти у розв'язанні своїх поточних проблем.

Тривале перебування батьків (одного з батьків) за кордоном є причиною для зміни поведінки дітьми.

Щодо проявів девіантної поведінки та правопорушень з боку дітей заробітчанин, то найчастіше вони є такими: прогулювання уроків та погіршення успішності внаслідок цього; скоєння дрібних правопорушень (хуліганство, бійки, агресивна поведінка, пошкодження шкільного інвентарю), порушення громадського порядку; скоєння злочинних дій, крадіжок, продаж наркотиків; вживання алкоголю та наркотиків; потрапляння до «поганих» кампаній; поява шкідливих звичок; використання в стосунках брехні, обману.

Серед причин такої поведінки можна назвати: послаблення контролю та нагляду з боку дорослих; суб'єктивне відчуття всюдозволеності; брак уваги та турботи про дітей; зміна життєвих цінностей у дитини; бажання бути дорослим та хибне уявлення про доросле життя.

Діти трудових мігрантів є групою ризику щодо втягування до алкоголізму, злочинної діяльності, наркоманії, мандрювання, проституції, виготовлення порнографії [2, с.77].

Вказані проблеми таких дітей потребують додаткових зусиль та засобів для їх вирішення з боку всіх зацікавлених державних і громадських структур. Особливо це стосується правоохоронних органів, адже саме вони стикаються з найбільш небезпечними проявами їхньої поведінки (наркоманія, антигромадська та злочинна діяльність тощо). Тому досить актуальною сьогодні є роль профілактичної роботи майже всіх правоохоронних органів, і, зокрема, органів внутрішніх справ у подоланні чи принаймні зменшенні негативних наслідків трудової міграції населення, внаслідок якої породжується чимало проблем, чи не найгостріша з яких – соціальне сирітство.

Дієвим засобом вирішення завдань щодо подолання правопорушень серед соціальних сиріт є моніторинг органами внутрішніх справ стану підліткової злочинності, аналіз отриманих даних і вчасне реагування на негативні явища у молодіжному середовищі.

Проблема дитячої бездоглядності та безпритульності залишається одним із першочергових завдань органів внутрішніх справ. Контингент бездоглядних і безпритульних в значній мірі сьогодні поповнюють діти сімей трудових мігрантів.

Основна увага повинна приділятися проведеною відповідної профілактичної роботи органами внутрішніх справ з сім'ями, у яких один чи обидва батьки виїхали на заробітки за кордон, адже саме відсутність належного батьківського виховання, утиски, жорстоке ставлення та насильство в сім'ї з боку осіб, на які залишилась дитина, є причиною залишення дитиною місця проживання, що в подальшому призводить до вчинення нею протиправних дій.

Діти, які опинились на вулиці з вини дорослих, нерідко займаються жебрацтвом,

здаються до обману, крадіжок, принижень. Сьогодні це явище безпосередньо обумовлене значною мірою кризою сімейних взаємин, збільшенням числа неблагополучних сімей, послабленням виховної функції в сім'ї. Такі діти складніше піддаються реабілітаційним заходам, часто не прагнуть позбутися шкідливих звичок, змінити вироблений стиль життя. Тривогу викликає рівень освіти серед цих дітей (частина з них не вміє писати, читати), а також стан здоров'я (діти певний період не проходять медичного обстеження).

Кримінальною міліцією у справах дітей головні зусилля мають бути спрямовані на виявлення та усунення причин та умов, що сприяють негативним явищам у дитячому середовищі. При цьому пріоритетним напрямком служби має бути виявлення та притягнення до відповідальності дорослих осіб, які негативно впливають на дітей, вчиняють відносно них протиправні дії.

Значна увага повинна приділятися запобіганню поширення наркоманії у дитячому середовищі. Працівниками підрозділу необхідно вживати заходи щодо виявлення дорослих осіб, які втягують неповнолітніх у наркоманію.

Органам внутрішніх справ необхідно плідно співпрацювати з іншими державними органами та громадськими організаціями для подолання проблем неповнолітніх, які опинилися в складних життєвих ситуаціях, внаслідок того, що їхні батьки виїхали на заробітки за кордон.

Отже, усвідомлюючи відповідальність, яка покладається на органи внутрішніх справ, а саме на кримінальну міліцію у справах дітей щодо вирішення нагальних питань служби, до головних заходів слід віднести:

- вияляти та брати на облік неблагополучні сім'ї, у яких виховуються неповнолітні;
- проведення профілактичних бесід з батьками, які тільки намагаються виїжджати за кордон на заробітки з метою роз'яснення можливих негативних наслідків від'їзду, оскільки ніякі зароблені гроші не замінять дитині материнської та батьківської любові та піклування;
- брати на контроль поведінку дітей, чий батьки виїхали за кордон на заробітки, частіше до них навідуватися;

- спільно з органами управління освіти проводити перевірки щодо відвідування закладів освіти дітьми, чий батьки виїхали за кордон та їх успішне навчання і поведінку;

- проводити з такими дітьми профілактичні бесіди щодо запобігання асоціальної поведінки;

- запобігати бездоглядності, безпритульності, іншим негативним явищам у дитячому середовищі;

- вживати в межах своєї компетенції заходи щодо їх соціального та правового захисту;

- виявляти та притягувати до відповідальності дорослих осіб, які втягують дітей у протиправну діяльність;

- розшукувати безвісти зниклих неповнолітніх;

- узагальнювати, аналізувати та інформувати органи виконавчої влади про причини та умови протиправної поведінки соціальних сиріт.

Кожний працівник кримінальної міліції у справах дітей повинен усвідомлювати, що від нинішнього стану організації профілактичної роботи серед цих дітей залежить майбутній рівень стану криміногенної ситуації в державі.

Перші дієві кроки у цьому напрямку вже здійснено. Так, міжфракційним депутатським об'єднанням «Рівноправ'я» 24 жовтня 2013 року було проведено засідання «круглого столу» на тему: «Соціальне сирітство. Що робити з поколінням дітей трудових мігрантів?», присвячений проблемі соціального сирітства в Україні. У заході взяли участь Блаженніший Святослав Шевчук, уповноважений Президента України з прав дитини Юрій Павленко, директор благодійного фонду Ріната Ахметова «Розвиток України» Анатолій Заболотний, представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини - начальник Управління з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності Оксана Філіпішина, академік Національної академії правових наук України генерал-полковник міліції Олександр Маркович Бандурка, начальник Служби у справах дітей міста Києва Микола Кулеба, голова Громадської організації «Об'єднання «Батьків-одинаків України» Олександр Мазур, народні депутати України, представники міністерств та експерти.

АНОТАЦІЯ

Розглядається проблема соціального сирітства, зумовленого виїздом працездатного населення України на заробітки за кордон, аналізується сутність та причини соціального сирітства, висвітлюються проблеми, з якими стикаються діти трудових мігрантів та пошук можливих шляхів протидії з боку органів внутрішніх справ України.

SUMMARY

In this article the author considers the problem of social orphanage caused by mass emigration of Ukrainian people abroad in order to earn some money. The author analyses the essence features of social orphanage, also considers the problems of work emigrants' children and search of possible ways of their diminishing run from the side of organs of internal affairs of Ukraine.

Під час «круглого» столу обговорювали питання, як допомогти дітям трудових мігрантів у складних життєвих ситуаціях. За підсумками «круглого» столу прийнято рекомендації щодо тіснішої співпраці між органами державної влади, громадськими організаціями та релігійними установами з метою захисту інституту сім'ї і опіки над соціальними сиротами.

На розгляд Верховної Ради України внесено законопроект № 3403 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо подолання соціального сирітства в сім'ях громадян, які працюють за кордоном). Співавтори законопроекту народні депутати Ірина Бережна та Олександр Фельдман. Законопроект спрямований на введення інституту тимчасової опіки над дітьми, батьки яких не можуть виконувати обов'язки щодо дитини у зв'язку з трудовою міграцією. Пропонується встановити захист прав дитини, що перебуває під тимчасовою опікою та встановлення контролю за умовами утримання, виховання, навчання такої дитини з боку органів опіки та піклування. Розробити порядок дій відповідних органів виконавчої влади щодо захисту дітей, батьки яких перебувають за кордоном, виходячи з того, що головну роль мусить взяти на себе держава. Доцільно також використати досвід зарубіжних країн з питань встановлення тимчасової опіки, зокрема, Цивільний кодекс Литовської Республіки передбачає можливість встановлення такої опіки на дітьми, батьки яких виїжджають на тривалий час за кордон[6].

В органах внутрішніх справ накопичується власний позитивний досвід протидії дитячій злочинності, зокрема, і шляхом підготовки спеціалістів для підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, яка здійснюється в Харківському національному університеті внутрішніх справ.

Література

1. Скалецький М. Заробітчанство та проблема соціального сирітства в Україні / Михайло Скалецький, Оксана Оробчук // Вісник / Національний університет «Львівська політехніка». - Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013 р. – № 750 – С.98–103.
2. У дзеркалі громадської думки. Права дитини. Насильство в суспільстві. Трудова міграція та торгівля людьми. Наукове видання / Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна»; Кіровоградський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ / за заг. ред. К.Б. Левченко. – К., 2008 р. – 95 с.
3. Гупало Г. Подросток попросил суд лишити его мать родительских прав. // Комсомольская правда – 2012 р. – 17 ноября. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kr.ua/daily/171112/366656/>
4. Лизун І. Ф. Психо-емоційне здоров'я дітей трудових мігрантів // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2010 р. – № 13. – С. 205-208.
5. Яремчук В. В. Соціальне сирітство як один із психологічних чинників формування девіантної поведінки підлітків // Теоретичні і прикладні проблеми психології. – 2012 р. – № 2(28) . – С. 351 – 357.
6. «Соціальне сирітство. Що робити з поколінням дітей трудових мігрантів?» [Електронний ресурс] – Державна служба зайнятості. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=297435&cat_id=364661
7. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів / За загальною редакцією К.Б.Левченко, І.М.Трубавіної, І.І. Цушка. – К. – 2007 р. – 234 с.